Тихомир Брајовић

ЛИЧНА АРХЕОЛОГИЈА И ГОДИНЕ КОЈЕ СУ ПОЈЕЛИ РАТОВИ

(Иван Ловреновић: *Нестали у стољећу*, Фрактура–Synopsis, Запрешић–Сарајево, 2013)

Књига којој је њен аутор дао наслов *Нестали у стољећу* састоји се заправо из делова већ објављених, или из фрагмената неколико могућих књига истог потписника. Судећи по ономе што читалац дознаје на самом почетку она је, најпре, знатно проширена и преиначена верзија претходнице под називом *Liber memorabilium* (Загреб, 1994), а то ће рећи послератно, *post festum* сачињено издање књиге коју је Иван Ловреновић први пут публиковао као неку врсту лично интонираног вапаја у буци и бесу актуелног босанског рата. Учинци и последице поменутог рата у виду нестанка и уништавања ауторових рукописа, великим делом затечених у невреме у завичајном Мркоњићу Граду, овде доследно именованом старим, „турским" именом Варцар (према првобитном Варцар-вакуф), довели су до тога да оно што је писац успео да сачува и спасе од нестајања, макар и било недовршено или пак непотпуно, постане окосницом ове, у исти мах провизорне и коначне целине, обједињене под новим насловом који је као нека врста могуће, лапидарне „формуле" за разумевање понуђен читалачкој публици.

И мада их је на ауторовој интернет-страници могуће пронаћи уз одредницу „роман", *Несталима у стољећу* ипак, чини се, више пристаје ознака жанровског хибрида који има обележја мемоара, дневника, приповести, историографије, есејистике, поетске прозе и још којечега. У уводној белешци „О настајању" Ловреновић текстуалне сегменте новосачињене целине метафорично именује као „ископине и крхотине, лапидарије једне особне књижевне археологије", настале тамо где је искрсла „тешко проходна граница између наших бивших и наших садашњих живота". Тиме је, наравно, описана она друга, не поетичка него – казано досетком Данила Киша – по-етичка страна овог нарочитог писања које оно што га обједињује покушава да нађе у разабирању сред неразабирљивог, у неку руку и незамисливог растакања списатељске егзистенције под бруталним налетом физичког, психичког, политичког насиља што је трајало годинама, остављајући неотклоњиве последице и неизбрисиве трагове.

Реторски израз поменутог разабирања у растакању јавља се пре свега у аутоиронијски именованом лику *власника успомена* који се „појављује некад као инокосна фигура, некад стопљен с оним који биљежи", а „граница између њих постоји али је нејасна и помична", како примећује сâм аутор. Имати „власништво" над успоменама, то несумњиво значи имати својеврсну дистанцу према њима, а не доживљавати их интимно, присно, као оно што је део повлашћено приватног света; то значи „поседо-

вати“ успомене у неку руку као све оно што се иначе поседује и што се стога такође може и отуђити, иначе не би било „власништво“, него би једноставно *било*. Бити *власник успомена*, према томе, у извесном смислу значи не бити више сасвим у власти себе самога као онога који је неотуђив јер је једнак збиру своје прошлости и садашњости као двеју димензија једног те истог, сопственог бивствовања.

Стилски, у неку руку и стилематски израз ове парадоксалне позиције представљају, логично, „отуђене“ фигуре граматичког другог („Очију не можеш скинути...“, „Јер ти у глави звоне дидове ријечи...“ итд.), односно трећег лица једнине, чији је најизразитији експонент *онај који биљежи*, већ поменути *alter ego* на месту првог лица *власника успомена*, фамозног Ја, као заступника традицијски „стабилне“ фантазме Субјекта, тог столећима већ ексклузивног „власника“ Сопства. Опсесивно се и симптоматично именујући у субјекатски „празним“, тј. „отвореним“ заменичким и именским, при томе алтернирајућим видовима не-сопствених инстанци, Ловреновићев скрипторски *власник успомена* (или можда скрипторски *власник* Ловреновићевих успомена?) обелодањује управо ону „тешко проходну границу“ између прошлог и садашњег живота која сече конвенционално схваћени смисао писања као самообликовања и самопотврђивања. И ма колико била самопотказујућа и транспарентна, ова „игра“ реторским идентитетима није, међутим, пука номиналистичка еквилибристика, зато што иза ње стоји осведочено егзистенцијално растакање из година које су појели ратови као својеврсни генератор.

Пекићевска синтагма „године које су појели ратови“ односи се при томе на нове (западно)балканске ратове деведесетих година прошлог столећа, али и на Други светски рат као неку врсту њихове „мајке“, а затим и на друге ратове који су тутњали овим просторима још тамо негде од XVII века и о којима се такође пише у овој књизи. „Рат заувијек“, тако, с разлогом, чини се, гласи назив једног од одељака у оном њеном делу који је насловљен са „Пепео, успомене“. Без много претеривања могло би да се каже да *онај који биљежи* највећи део тога у *Несталима у стољећу* заиста и записује из позиције пребирања и „ђарања“ по менталним остацима онога што је претекло и преживело из протежног искуства „вечног“ ратовања као последице, рекло би се, колективне диспозиције и, опет пекићевски казано, преовлађујуће „марцијалне психологије“ на Западном Балкану.

Симптоматична је, у том смислу, ауторова брига за макар приближно датирање одељака и мањих целина годином настанка као неком врстом локалне „котве“ или приближног хронолошког оријентира сред жанровске и текстуалне разноликости властитог писања. Одустајући од тежње за потпуном реконструкцијом изгубљеног и несталог Ловреновић, наиме, не одустаје и од потребе за успостављањем његове макар приближно аутентичне, иако парцијалне слике која би на неки начин могла да дочара оно што се после свега појављује као битно. „Миксујући“, понекад и инверзивно, различито датиране микроцелине у оквиру истих делова књиге („Пепео, успомене“, „Bosna argentina“) он при томе, другим речима, не ставља тежиште на сукцесивност догађања и(ли) памћења, него на њихов унутарњи, проблемско-тематски „поредак“. Наместо неповратно ишчезле и(ли) непостојеће тоталности, на овај или онај начин увек идеолошки контаминоване, Ловреновић – ако то поводом ове особене књиге

неће зазвучати одвећ теоријски – афирмише заправо избављујућу сингуларност и спасавајућу партикуларност.

Отуда су „главни јунаци“ ове књиге непотпуни, заборављени, маргинализовани, али окрепљујуће присни „мали“ људи, простори, локалитети: ауторов „дид“ који, као у каквој „класично“ реалистичкој нарацији, у целом једном делу *Несшалих*... говори „аутентичном“ икавицом; мајкина пенелопска фигура, заувек обележена чекањем „њезиног човјека“, нетрагом несталог четрдесет пете; Швабо Вили, војник који „ништа није написао, ништа истражио“, али се након рата прославио оспособивши локалну пилану; Људевит Лауш, варцарски фрањевачки жупник и „бечки доктор“ који је почетком прошлог столећа отпослат у Америку након афере с једном носећом девојком, да тамо дотраје своје дане; други фрањевачки фратри, мање или више (не)познати; најпосле, наравно, Варцар и његово окружење, с бројним заборављеним или несталим местима која настављају да живе у овој мозаично мемоарској и (полу)фикционалној прози. То су, дакле, егземпларни актери Ловреновићеве алтернативне „хисторије одоздо“, његовог лично интонираног писања мимо тзв. главних струја.

Најизразитије обележје ове алтернативности представља, на основу претходно казаног, ауторов афинитет према неофицијелном третману у много чему противречног схватања историјске истине. *Власник усшомена* и *онај који биљежи* у Ловреновићевој књизи заправо се стално изјашњавају контра фамозног слогана „Историју пишу победници“, на Западном Балкану по правилу коригованог према начелу „Историју пишемо Ми“: Срби, Хрвати, Бошњаци итд., и на тај начин се опиру новим-старим националним (псеудо)идеологијама које су већ деценијама на делу. Последица оваквог опредељења је „бифокално“ писање и у име „својих“ и у име „туђих“, једнако као и против „званичних“ истина „својих“ и „туђих“, а у складу с чињеницама, знањем, личним искуством које осведочује незваничне или скривене истине о некадашњим и скорашњим ратовима, анимозитетима, политичким и културолошким контроверзама. Не поштеђујући никога, *Несшали у сшољећу* понајвише су окренути управо чувању сећања на оно и оне који су затрти и „утабани“ официјелним приступима, уз афирмацију „јеретичког“ уверења да је такозвана истина „ружнија од сваке лажи кад је дјеломична, етнички селективна“. Наспрам догме о папинској непогрешивости овде, примерице, стоји „хаику“ сентенца која вели „Како мудро и како супериорно пада киша!“; сучелице суморном запажању да је „Босна стратиште индивидуалности“ могао би да буде постављен слоган „Живјети без сатисфакције, али без горчине. Нека те се и даље све тиче и дотиче“; а насупрот „друштвених ритуала“ који се у Босни своде на максиму „Сла́гати лијепу лаж на лијепу лаж“ на свој начин афирмише се пак „преобразба менталитета до онога ступња на којем би знање о *другоме*, занимање за свијет другога постала истинска и интимна потреба и задовољство“.

Због тога можда не би било нетачно казати да *ешос емпашије* на одлучујућ начин обележава и прожима ову књигу у целини. Било да је у питању саживљавање с властитим оскврњеним памћењем, саосећајност с ишчезлим члановима породице, с незнаним људима других националности, вероисповести и политичких опредељења, или пак са затајеним, односно заборављеним актерима ближе и нешто даље прошлости, она једнако сугестивно подсећа на то да је Друго(ст) превладана као страно(ст)

од виталне важности за егзистенцијално опстајање нас самих. Без Другога и других препуштени смо себи и сопственим неспутаним заблудама на милост и немилост. Рђава стварност самосталних државних творевина и њима примерених култура на Западном Балкану у последњих четврт века представља више него речити прилог у корист оваквог разумевања. А лична списатељска „археологија" коју је под заједничким насловом *Нестали у стопљену* пред читаоца изнео Иван Ловреновић уверљиво је сведочанство о могућности књижевно ваљаног и сугестивног упризорења тог драгоценог разумевања.